

Stanimir Panayotov

PhD student, Central European University, Budapest

spanayotov@gmail.com

Neonecromicon – Marina Gržinić, Šefik Tatlić, Necropolitics, Racialization, and Global Capitalism: Historicization of Biopolitics and Forensics of Politics, Art, and Life, Lanham, Lexington Books, 2014 – recenzija¹

Smrt, Neonecromicon

Ovo je priča o geopolitičkoj perverziji smrti. Sa druge strane, takođe bi se moglo reći da se ovde radi o perverznoj geopolitici smrti, o priči koja se ne bavi toliko životom vrednim življenja, koliko se bavi životom nevrednim istraživanja.

Ovde se, dakle, radi o iscrpnom istraživanju uslova u kojima se prekarni život izlaže i potčinjava žrtvovanju. Teško da bi se moglo reći da se ovde radi o knjizi koja dolazi u 'pravo vreme', kao što je teško reći da se ovde radi o pukoj 'kritici'. Osećaj degradacije koji proizvodi čitanje *Nekropolitike, racijalizacije i globalnog kapitalizma* je delom proizveden anticipacijom da delo neće brzo naći svoj *modus operandi*. Kao takva, knjiga se na specifičan način uklapa u kategorije Istoka i Zapada, postkolonijalnog i dekolonijalnog, dok se ujedno može reći da će malo ko iz pomenutih 'tabora' glorifikovati retoriku, a kamoli sadržaj.

O čemu je, dakle, ova knjiga? Ovo je knjiga protiv nečega što bismo mogli nazvati tradicijom 'to je samo smrt', tj. pukog konstatovanja smrti koja se institucionalizuje upravo u ovom momentu. Ovo je ambiciozna i bogata studija sadašnjosti srednje i (jugo)istočne Evrope devastirane na temeljima primene liberalizma i neoliberalizma.² Ovde se radi o originalnom doprinosu najnovijoj političkoj povesti i teoriji regiona na kakav čitaoci retko nailaze, bez obzira na njihovu geopolicioniranost. Ovaj rad je, govoreći specifičnije, doprinos i dekolonijalnoj teoriji uopšte i njenoj primeni u kontekstu (jugo)istočne Evrope na samrti. Na kraju, ova studija doprinosi intersekcionalnoj analizi neoliberalizma, *gender, queer* i migracijskih studija, kao što doprinosi i analizi savremene umetnosti i kustoskih praksi. Ali, što je ono što povezuje sve te teme? To je neoliberalno istrebljenje života kao aksiomatski pretpostavljenog sadržaja iza bilo koje politike. Ovo nije knjiga o slobodi.

¹ This text is published in Serbian due to the copyrights.

² Kada koristim skraćenicu CEE – referiram se na jedan od kvaliteta knjige koji analizu pomenutog regiona sinhronizuje sa analizom bivšeg Trećeg sveta, bar implicitno. (Napomena prevodioca: autor koristi akronim CEE – srednja i istočna Evropa /*Central and Eastern Europe*/, ali, iako ova skraćeniica na engleskom podrazumeva i pripadnost regiona jugoistočne Evrope i/ili Balkana prostoru na koji autor referira, radi veće jasnoće u nastavku teksta koristimo termin srednja i (jugo)istočna Evropa).

Možemo nastaviti tako što slobodno možemo nazvati knjigu Marine Gržinić i Šefika Tatlića *Neonecromiconom*. Bitna razlika između Lovecraftovog *Necronomicon* i ove knjige je ta da dok prva predstavlja fikcijski *grimoire* (priručnik iz crne magije, za prizivanje duhova i demona, pr. pr.), druga predstavlja strašnu stvarnost: stvarnost toliko očitu da kolabira u fikciju. Autorsko nastojanje ogleda se, dakle, u nameri eksponiranja užasa ove fikcije kao stvarnosti. Mračna sila koja naturalizuje smrt u ovoj knjizi je ponavljanje, repeticija smrti uparena sa nemilosrdnom i svakog pokajanja lišenom političkom voljom koju danas zovemo 'tržište'. Neoliberalni *Neonecromiconom*. Ponavljanje, očitost i tautologija se uprizoruju kao slika iza zakona smrti. A tu dolazimo i do druge razlike ovog u odnosu na originalni *Necronomicon* – u ovoj knjizi mrtvi se pojavljuju pre zakona koji ih žrtvuje i pre slike smrti koja za zadatak ima da ih nadomesti. Ukratko, u nedostatku postojanja slike same sebe, smrt sama postaje ono što piše *Neonecromiconom*. Smrt je postala automatsko pisanje/proizvodnja politike.

Sve ovo znači da je neoliberalizam ušao u svoju nekrofilnu fazu, ili u, kako je to navela Panayota Gounari, fazu "neoliberalne nekrofilije".

Ova knjiga nije sistematska studija posledica neoliberalizma u regionu, ona nudi sistemsku kritiku usmerenu prema središtu unisone vladavine primitivne forme neoliberalizma koja vlada regionom srednje i (jugo)istočne Evrope. Ali, ovu je knjigu teško čitati kao 'kritiku' nekropolitike. Dok postkantovsko normativno mišljenje teži da *ispravlja* prisilne forme epistemologije, do neke mere histeričan jezik koji autori koriste sugerše (potrebu za) *uništenje(m)* pomenutih formi (konkretno, evrocentrične rasističke epistemologije). Iz ovog se razloga pojavljuje ontološki horizont: iz razloga dokazivanja postojanja globalizovane političke nekrofilije. U svojoj nameri dokazivanja ovog postojanja, knjiga se '(tera)formira' u vrtlogu smelih teza. Počivajući na kritici normalizacije režima smrti, ova studija postaje nekropolitčki safari gonjen analizom sveprisutne smrti i njenog političkog institucionalizovanja.

Pišući u eri postkrizne (2008) depresije u Evropskoj uniji, autori pokušavaju da opišu dupli režim nekropolitike koji ostaje nevidljiv velikom broju sistemskih analiza koje dolaze iz 'rovova' paradigmatskih posthladnoratovskih studija koje danas ostaju rigidne. Ono što Gržinić i Tatlić čine manifestnim je da je analiza nekropolitike ujedno i analiza neoliberalizma (gde se neoliberalni *Neonecromiconom* nameće kao nusproizvod ovakvog pristupa). Naime, analiza nekropolitike u regionu srednje i (jugo)istočne Evrope može lako zameniti 'političku slobodu' za 'demokratizaciju' jer je demokratizacija izjednačena sa neoliberalnom demokratijom u takozvanoj tranziciji. U kreaciji većeg referentnog okvira analize neoliberalne obrane smrti, Gržinić i Tatlić eksponiraju ovu duplu strukturu slobode: sa jedne strane, nakon pada socijalizma demokratizacija je ponudila politička prava disidentizmu, dok je, sa druge strane, ista demokratizacija 'prodana' ljudima u svom neoliberalno modelu doktrine šoka. A ova doktrina je ništa drugo doli intelektualno ime za privatizaciju. Ova se knjiga u isto vreme bavi privatizacijom i destrukcijom jednog nekad industrijalizovanog i stabilnog društva (Jugoslavije), ali ona otkriva i praznu ljušturu koju je neoliberalna privatizacija i primitivna akumulacija ostavila globalno – a tu se radi o ljušturi koja je popunjena samo provizornim/arbitrarnim zakonom preživljavanja na onaj način na koji je prisutan u balkanskoj džungli demokratije. Prevod demokratije u neoliberalizam od ranih je devedesetih godina prošlog veka, dakle, značio samo jednu stvar: pravo na preživljanje zamenilo je preživljavanje prava. U kontekstu paradigme "nezavršavajuće tranzicije" (Tatlić), pojedinac je slobodan da umre za svoja prava, a ako se ista prava ne prisvoje na odgovarajući način, pojedinac je slobodan da umre i to bez bilo kakvog uplitanja liberalne demokratije. Ova dupla struktura političkog institucionalizovanja smrti, u vezi sa duplom strukturom slobode koja vlada u regionu srednje i (jugo)istočne

Evrope, je tema kojom se ova knjiga bavi. Čini se, stoga, da autori postavljaju pitanje: kako možemo pobeći neoliberalnom okviru svakodnevnog preživljavanja u demokratskom okviru? U nekropolitičkom modelu, sigurno da ne možemo, zato što smrt nije kraj – ona je naprosto *početak same sebe* pre nego što je život uopšte i postao opcija. Normalizacija ove logike je, stoga, ključna tema kojom se bavi *Neonecromicon* koji su napisali Gržinić i Tatlić.

1. Život i smrt nekropolitike

Još od ključnog Mbembeovog teksta “Nekropolitika”³ svedočimo proliferaciji studija smrti kao unutrašnjoj dimenziji Foucaultove biopolitike. Ova, uglavnom zapadnjačka preokupacija sa režimima opravdavanja smrti – od *queer* studija do studija rata – se pojavljuje isto toliko abnormalna kao i njen subjekt. Takva fiksacija skriva depresivno intelektualno pitanje: jesu li akademici i aktivisti odgovorni za otkriće nekropolitike? Ima li istorija alter-globalizma nešto s nekropolitikom? Otkrivamo li nešto što smo postavili iza zida? Još ne možemo ponuditi precizan odgovor, ali ono što je zasigurno istina je da se akademija čini opčinjena nekropolitikom kao svojim nusproizvodom. Ipak, čini se da tu postoji nešto više od puke intelektualne zamke: knjiga Gržinić i Tatlića je u tom smislu sama po sebi uvid u kratkovidnost zapadne akademije koja je ostala kratkoviđa po pitanju nekonceptualizovanog iskustva koje istočna Evropa ima sa neoliberalnom arbitrarnošću smrti još od početka devedesetih godina 20. veka i od početka ustoličavanja njenih pogrešno dizajniranih demokratija. Istih demokratija koje su privatizovane demokratije u istoj meri u kojoj *nisu* demokratizovane privatizacije. Ako postoji neki skandal ovde, on se ogleda u tome da zapadnjačka arogancija nije osvešćena od same sebe u periodu poslednjih dvadeset godina. Ono što danas sačinjava zapadnjačko moralističko zgražavanje nad islamizmom trebalo je da bude moralno zgražavanje nad postkomunizmom.⁴

Pored rekrimatornog tona knjige, ona čini više nego da prosto upire prstom na uobičajenu podelu na liniji istok-zapad: ona situira celi region u jednu od najbitnijih debata danas. Kako ova knjiga to radi biće objašnjeno u nastavku. *Nekropolitika*, *racijalizacija* i *globalni kapitalizam* trebalo bi da bude situirana unutar trajućih debata i analiza neoliberalnih odbrana politika štednje i istim sledom, smrti. Sa jedne strane, nekropolitika je dotaknuta u kontekstu *queer* studija.⁵ Sa druge strane, studija o smrti je predmet analitičkih istraživanja u post 11/9 historiografiji rata u Iraku. U ovom kontekstu, Talal Asadova knjiga *O samoubilačkom bombaštvu*⁶ je jednako važan tekst, kao što je to i Banu Barguov rad *Gladuj i spali*⁷ o ljudskim štitovima i politici samozapaljenja. S obzirom na to da je imperijalistički rat transformisan u kontekstu

³ Achille Mbembe, “Necropolitics”, *Public Culture*, 2003, Vol. 15, No. 1, 11–40 [trans. by Libby Meintjes].

⁴ Do ovoga nikad nije došlo. Postoji vrlo malo narativa koji bi ovo dokazali, a jedan od njih je Gareth Daleov *Prvo tranzicija, onda propast* (Gareth Dale /ed./, *First the Transition, Then the Crash: Eastern Europe in the 2000s*, London, Pluto Press, 2011). Jedina alternativa koja je savremenik neoliberalizma u regionu istočne i jugoistočne Evrope su lokalno produkovane teorije zavere.

⁵ Cf. Jin Haritaworn, Adi Kuntsman and Silvia Posocco (eds.) *Queer Necropolitics*, London, Routledge, 2014, a možemo spomenuti i esej “Gej imperijalizam: polni i seksualni diskursi u ‘Ratu protiv terorizma’”: Jin Haritaworn, Tamsila Tauqir and Esra Erdem, “Gay Imperialism: Gender and Sexuality Discourse in the ‘War on Terror’”, in: Adi Kuntsman and Esperanza Miyake (eds.), *Out of Place: Interrogating Silences in Queerness/raciality*, York, Raw Nerve Books, 2008, 71–95.

⁶ Talal Asad, *On Suicide Bombing*, New York, Columbia University Press, 2007.

⁷ Banu Bargu, *Starve and Immolate: The Politics of Human Weapon*, New York, Columbia University Press, 2014.

tzv. hibridnih/*proxy* ratova (ratova na daljinu, indirektnih ratova, pr. pr.), rad Grégoire Shamyoua – *Lovovi na ljude i Teorija drona*⁸ – direktno je upriličio studiju politički opravdanog nanošenja smrti. Radovi Erica A. Stanleya, Nata Smitha, kao i Sarah Lambly, koji se bave završkom-industrijskim kompleksom i proizvodnjom ‘poslušnih tela’ nam takođe omogućavaju uvid u teorije potčinjavanja i proizvodnje prekarnog života. U okviru političke teorije, Richard Seymourov rad *Liberalna odbrana ubijanja*⁹ bacila je svetlo na politiku opravdavanja smrti u klasičnom i suvremenom liberalizmu. Naposljetku, autori poput Marka Stamenkovića i Stuarda J. Murraya ponudili su svoju viziju *thanatopolitike* tvrdeći da ona predstavlja “otpor biopolitičkoj moći i zapadnjačkoj koncepciji racionalnog suvereniteta.”

pozicionirajući se u ovim arhivama (studija) smrti, ova knjiga tvrdi da će, u duhu kritičke teorije i imanentnog kritičizma ‘otvarati prostor’ u vezi sa ovim pitanjima. Prostor koji su autori delili, te u kome je većina njihovih analiza testirana, bio je žurnal *Reartikulacija* (sada *Deartikulacija*). Dodatno je, zbog eventualne konfuzije kod čitalaca, potrebno napomenuti o čemu se radi kod upotrebe prefiksa “mi” koji se provlači kroz tekst knjige. Radi se o takozvanoj ‘autorskoj formi’ u slovenskim jezicima gde “mi” angažuje simultano i autora teksta i čitaoca. Zbog toga što “mi” potencijalno može da uznemiri čitaočev doživljaj tekstualnog integriteta nužno je napomenuti da se ne radi o Negri/Hardtovom tipu upotrebe ovog prefiksa, nego se, kako autori navode, radi o: “[...] radnom procesu koji se sastoji od stalne interakcije koja se događa u dužim vremenskim intervalima. Mi detektujemo i zajednički interpretiramo/diskutujemo niz principa, diskurzivnih strategija i ideoloških logika, kao što artikulišemo i principe i logike koje mogu biti upotrebljene u formi otpora. Ali, ovaj proces se događa u vremenskom okviru od nekoliko meseci, čak godina. U međuvremenu, te na temelju naših zajedničkih zaključaka kombinovanih sa specifičnim uvidima koje svako od nas ponaosob razvija, pristupamo pisanju, tj. aplikaciji niza zaključaka do kojih smo došli na temelju gore spomenutih diskusija i refleksija.” (lična korespondencija sa autorima, 19. 01. 2015).

Nigde drugde ovaj pristup nije vidljiv kao u zajedničkom zaključku knjige. Čitamo tako da je cilj ove knjige da “kritički adresira režime estetike, znanja i istorija.” (str. 299) U srcu ove konstatacije leži angažman u vezi sa procesom subjektivizacije i, samim tim, otpora. Subjektivizacija je ono što treba da bude obnovljeno nakon desubjektivizacije. S obzirom na to da je ovo drugo u srcu nekropolitike, te s obzirom na to da je desubjektivizacija distorzirala transformaciju u demokratske subjekte (ako ćemo se već držati *cliché*-a), onda desubjektivizacija treba da bude eksponirana kao “savremena forma istorijskog procesa subjektivizacije”. I zato što takav gest konstituiše apofatično (tj. na negirajućem pojmovanju utemeljeno) političko posvećenje, mora se onda ta knjiga problematično čitati kao ‘kritika’.

Moramo razumeti strašnu logiku i demoralizirajući efekt koji ova knjiga ostvaruje na čitaoca. Šta dramatiše njenu retoriku? Postoji li neki skandal koji smo propustili da primetimo? Odgovor je skriven u nečemu što ja smatram esencijalnom notom. Ovde se ne radi samo o retorici, nego o analizi razumevanja ‘apsolutnih poređenja’: globalni kapitalizam nije shvaćen kao radikalizam, nego kao apsolutizam. Ukratko, ne radi se o *mračnijoj, nego o najmračnijoj strani života* (br. 2 na str. 19). Celi prvi deo knjige je odgovor i svedočenje ovakvom pristupu uz pomoć *istorizacije*. A istorizacija je potrebna da bi se proizvela dekolonijalna matrica epistemologije organizovane oko (i protiv) kolonijalnosti moći u Evropskoj uniji.

⁸ *Manhunts: A Philosophical History*, Princeton, Princeton University Press, 2012; *Théorie du drone*, Paris, La Fabrique éditions, 2013.

⁹ Richard Seymour, *The Liberal Defense of Murder*, London, Verso Books, 2008.

Čitajući je kao celinu, ova janusovski konceptualizovana knjiga radi dve stvari: odvaja depolitizovanu politiku i 'anti-društveno' društvo. Dok Gržinić istorizuje genealogije nekropolitičkog fenomena, Tatlić ih kontekstualizuje u kontekstu analize formalnih logika liberalnog humanizma i 'post-liberalizma'. Oba pristupa registruju teško prihvatljivo: normalizaciju smrti i njenu mobilizaciju kao znake globalnog progressa naspram 'razvijenog' života Prvog sveta.¹⁰

Dakle, zbog toga što je proces re-subjektivizacije distorziran, isti mora biti osvetljen. A ovo je u ovoj knjizi učinjeno kroz negativnu formu teoretizacije, čiji je zadatak analiza "principa na kojima globalni, suvremeni kapitalizam organizuje svoju reprodukciju" (str. ix) – tj. svoje preživljavanje. Ovde postoje četiri tačke konvergencije.

1) *Pojam istorizacije*. Gržinić je radila na ovome prethodnih nekoliko godina, te ovaj pojam popunjava analizu nekropolitike kao istorizacije u oba dela knjige. Istorizacija je proces ponovnog promišljanja trenutnog moda kapitalističke produkcije u odnosu sa suvremenom umetnošću. Ja ovo zovem istorizacijom kapitalizma.¹¹ Ovde se radi o moćnoj heuristici koja nudi način deuniverzalizacije teorije sastava Tri Sveta (*Three-World's system theory*).

2) Racijalizacija: ovo je proces koji je "doveo do brisanja istorijskih odgovornosti i čak do performativne auto-viktimizacije." (str. 299) Racijalizacija je "principijelna ideologija kapitalizma" u Evropskoj uniji kao "suvremenom obliku evrocentrične epistemološke logike" koja agresora predstavlja kao žrtvu.

3) Nekropolitika: ovo je vrsta moći koja ne određuje binarnost između života i smrti na bazi političkog kalkulusa, nego na bazi logike kapitala, profita i rase, instituirajući da su ovakve logike temeljne političkom imaginariju Evropske unije/u Evropskoj uniji.

4) Nekropolitika i/kao racijalizacija: ovde se radi o politici Evropske unije u eri nakon nacionalnih država. Ovaj dublet je predmet istorizacije u skladu sa definicijama ovih pojmova kako ih je Gržinić konstruisala. Ova dva termina (nekropolitika i racijalizacija, pr. a.) konstruišu diskurs moći Evropske unije kao suvremenog aparthejda unutar šireg a-istorijskog narativa kapitalizma, narativa koji kapitalizam koristi kao sredstvo svoje reprodukcije i samoponavljjanja.

Dakle, koji su to politički upotrebljivi odgovori koje autori donose? Oni dolaze u formi uputstva ili recepta, a u tom su smislu i ortodokсни. S obzirom na to da je "gotovo nemoguće reći da je nešto danas nemoguće" (str. 157), Gržinić smatra da moramo povući granicu – doslovno pokazati na granicu koja odvaja život i politike koje afirmiraju (nanošenje) smrt(i). Oznaka te granice "unutar nekonzistentnosti velikog Drugog znači delovati, delovati politički [...] Politički akt menja same koordinate nemogućeg. A u tom smislu, samo kroz dekolonijalni akt možemo postaviti granicu unutar ciničnog konteksta unutar kojeg je jedina stvar koja je nemoguća sama nemogućnost kao takva." (str. 158). *Nova granica je novi akt*. Ona je ono što osigurava diferencijaciju potrebnu za "izgradnju lokalnih i internacionalnih (strateških) saveza." (str. 31) Za Tatlića, zadatak je sledeći: s obzirom na to da je sam metod ideologizacije i depolitizacije politike ideološki, dok je sama ideologija proglašena irelevantnom, "političko ideološka agenda levice bi trebalo da izluči svoju ideološku koherenciju iz procesa konstantne, iako samo prividno paradoksalne, politizacije politike." (str. 296–297) Da bi naučila lekciju, leвица bi trebalo da prepozna i napadne stapanje kapitalizma i humanizma (retoriku slobode i prava) kao ideološke monstroznosti koja formalizuje nekropolitički efekat kapitala (str. 245),

¹⁰ Autori često koriste izraz *Prvi globalizirani/kapitalistički svet* što nas podseća na Guattarijeve rane analize globalizacije kao *integrisanog svetskog kapitalizma* (Integrated World Capitalism).

¹¹ Cf. "From Biopolitics to Necropolitics: Marina Gržinić in conversation with Maja and Reuben Fowkes," *Art Margins*, 9 October 2012, www.artmargins.com/index.php/5-interviews/692-from-biopolitics-to-necropolitics-marina-grini-in-conversation-with-maja-and-reuben-fowkes

te transformiše pitanje državljanstva u proces racializacije. Ponovo povlačenje ideoloških crta u tom smislu treba dijalektički učiti od nekropolitičkih ideoloških perverzija sadržanih u globalizaciji da bi se obrnuo proces ekonomističke nekrofilije. Sve ovo čini preduoslove sledećeg koraka.

2. Od ponavljanja...

U prvom delu knjige, koji je napisala Gržinić, autorika tvrdi da je 11. 9. 2001. označio rođenje sveta kao nekropolitičkog sveta. Preciznije, ovde se radi o nekropolitičkom globalnom kapitalističkom modu reprodukcije života i subjektiviteta. (str. 4) Paralelno uz otvaranje smrti kao politike, Zapad se repositionirao. Zapad je to ostvario igrajući se sa spekulativnim formatom samog sebe: on želi da zaboravi svoju kolonijalnu prošlost tako što se fikcionalizuje. U ovom cilju, Istok (na skriven način) biva isključen iz istorizacije i/ili produkcije znanja. Sledeći imaginarij demokratizacije je nastao nakon pada Zida – i Istok i Zapad bivaju definisani kao 'bivši'. Međutim, rad na istorizaciji omogućava nam da eksponiramo skrivene i nejednake epistemološke temelje na osnovu kojih se defamira Istok. Za Istok, manjak istorizacije predstavlja "stanje ne/mogućnosti". (str. 5)¹² Sa druge strane, Zapad, igrajući se sa svojim statusom kao 'bivšim', inauguriše fiktivnost koja je toliko liberalizovana i internalizovana u 'tranzicijskim društvima' da normalizacija determinističkih priča o oslobođenju transformiše sve de-kolonijalne narative, bilo o zapadnjačkoj represiji ili o njenim spekulacijama, u sumnjive oblike devijacije od unapred samo-zacrtanog sveevropskog konsenzusa. Ovaj fanatizam demokratizacije povesti-kao-jednakosti, posebno kada je uparen sa ekonomskim realnostima jugoistočne Evrope, objašnjava zašto je "Istok sve više i više isključen iz materijalnosti svoje istorije, znanja, memorije itd., dok Zapad istu isključenost samo performira [...]" Ovaj spekulativni karakter 'bivše' Zapadne Evrope podseća na savršenu preciznost spekulativnog karaktera finansijskog kapitalizma i njegovih kriza." (str. 141) Gržinić sve ovo ilustruje kroz analizu projekta Bivši Zapad (*Former West*). Autorka tvrdi da ne postoji način kojim bi nas Zapad ubedio da je sposoban za dekolonizaciju. Evropska dekolonizacija je fiktivna zato što ne oponira, nego inauguriše racijalizaciju i internalizaciju istorijske krivice u figuri imigranta. Racijalizaciji, kako imigranata, tako i domaćih drugih, prethodi rasizam koji se afirmiše kroz institucionalni i strukturalni domen, te koji kulminira u "socijalnom rasizmu". (str. 11) Dubl rasizam-racijalizacija evoluirala u sledeću formulu egzistencijalnog beskućništva: dobro življenje *naspram* imati življenje uopšte. Čini se da Gržinić i Tatlić tvrde da je jugoistočna Evropa nekropolitička laboratorija Evropske unije još od vremena početka tranzicije, zato što bio- i nekropolitika u regionu egzistiraju kao odraz poraza bivšeg Zapada. (str. 16) Ono što bivši Zapad performativno inauguriše je "abolicijska efekata ekstrakcije kolonijalne dimenzije iz geopolitičke analize" (str. 141), što onemogućava kako političku teoriju, tako i političke geste otpora. I zato, ono što je bivše za Zapad, sadašnje je za Istok, ali ne na performativni način.

Radi kreacije linije diferencijacije, granice, nužno je razumeti da danas postoji diferencijacija unutar forme života samog, a to je tako jer se biopolitika preobrazila u nekropolitiku.

¹² Ovo je značenje rada Mladena Stilinovića, *Umetnik koji ne zna engleski nije umetnik (An Artist Who Can Not Speak English Is No Artist, 1994)*. Gržinić tvrdi da su problemi koje srednja i (jugo)istočna Evropa ima sa istorizacijom i njenim deficitom radikalizovali situaciju do mere u kojoj "umetnik koji ne zna engleski dobro nije umetnik." U recentnom tekstu Boryana Rossa tvrdi da je u srednjoj i (jugo)istočnoj Evropi problem istorizacije danas problem samo-istorizacije. Bez samo-istorizacije, priznaje se nemogućnost. Cf. Boryana Rossa, "Gender Equality in Bulgaria: An Activism Which Can Not Speak English Is No Activism," in: Stefka Tsaneva (ed.), *Sofia Queer Forum 2014: Manifestations of the Personal*, Sofia, KOI Books, 11–14.

(str. 22) Za Gržinić, ovde se radi o duploj formi smrti koja konstanto izvlači višak vrednosti iz populacije: “formi smrti kao efekta *stvarnog* masivnog osiromašenja i formi smrti kao simboličke smrti koja nastaje kao efekt intervencija kapitala.” Broj upoređivanja sa Foucaultovom biopolitikom se, dakle, redukuje. Dok biopolitika može da bude formalizovana kroz sintagmu “organizuj življenje i dopusti umiranje”, nekropolitika koju Gržinić artikulise može se prevesti u formulu “dopusti življenje i organizuj umiranje”. Tu se radi o *laissez-faire* umiranju. Ova formula je glavna kontribucija koju Gržinić daje trenutnim istraživanjima nekropolitike i njene analitike. Razumevanje ove duple formule u tom smislu sadrži i autorkino konstantno ekspozicioniranje biopolitike kao oružja iz zapadnjačkog epistemološkog arsenala. Na jednoj razini, crte povučene između postkolonijalnog sveta i istočne Evrope su očigledne kada forme “privatne indirektno vladavine” (Mbembe) iz postkolonijalnog sveta prevedemo u istočnu Evropu u obliku ekonomskog determinizma čija je jedina logika utemeljena na privatizaciji: ekstrakcija resursa iz postkolonijalnog sveta ostaje logika koja stoji iza privatizacije u istočnoj Evropi. U oba primera postoji fenomen privatizacije kao ekonomskog nasilja.¹³ U istom smislu, oba ova gore pomenuta sveta su Drugi zapadnjačkoj biopolitici, ali oni nisu njeni glavni adresant. Gržinić iznosi sugestiju da je biopolitika uvek sadržavala i fokus na domaće afere: “ona kapitalizuje i upravlja svešću Prvog sveta kapitala”. (str. 37) Štaviše, od njene intenzivne cirkulacije/institucionalizacije od 1970, naovamo, biopolitika je bila deo epistemološkog seta alata Prvog i za Prvi svet “gde ‘drugi’ nije postojao”. (str. 86) Međutim, tu je postojao paralelni kolonijalni režim u istočnoj Evropi, sa svojim sličnostima sa istim režimom prisutnim u Trećem svetu, a koji je ostao skriven za Čeličnom zavesom, kao što su kasnije bili prekriveni demokratska privatizacija i lišavanje života jer je sve što je imalo svoj izvor u spoljnom svetu (mizerija, smrt, ilegalnost) moralo da nestane. Zato danas počinjemo studiju istočne Evrope sa nekropolitikom. Dok su danas parcele bivšeg Istok teritorijalno deo ‘bivšeg’ Zapada, ekspanzija Evropske unije brani biopolitiku i skriva nekropolitiku. (str. 27) U ovom kontekstu je umetnost uokvirena dijadom bio-nekro do te mere da je samo kultura, a ne ekonomija ta o kojoj se država brine (dok čak ni ovo nije univerzalno primenljivo). “Umetnost i njene institucije su samo biopolitičke mašine, dok je društveno nekropolitičko.” (str. 28)

Prvi deo knjige može se videti kao analiza posledica koje proizilaze iz dijade bio-nekro i njenih geopolitičkih konotacija (ili koje proizilaze iz skrivanja istih konotacija). Jedna od intencija je zajednička za oba autora, a ona se ogleda u oslanjanju na teoriju Santiaga Lópeza Petita o delimitiranosti (*unrestraintment*) kapitala. Gržinić, tako, prihvata Petitjevu teoriju da je neoliberalna globalizacija ponavljanje (*repetition*) istog događaja (str. 33), koji se ogleda i razvija u proizvodnom fetišizmu. Ovo je ponavljanje ono koje čini vidljivim apstrakciju društvenog života iz kapitala. Ovo se ponavljanje događa na dve razine: na jednoj je 1) konstitutivno (*founding*) ponavljanje koje konstruiše centar-periferiju; na drugoj je 2) dekonstituirajuće (*de-foundational*) ponavljanje koje se prezentuje kao lišeno hijerarhija, te koje perpetuiira koncepciju o ravnom (*flat*), iako multidimenzionalnom, svetu.¹⁴ Ovo je postmoderni kapitalizam

¹³ Ali, u ovom slučaju, te u Prvom svetu, takođe postoji politički problem – ovo predstavlja značaj Vacquantovog rada na analizi zatvorsko-industrijskog kompleksa; u tom smislu je potrebno akademskoj publici kojoj se autori obraćaju dati više kontinuiteta, od pukog povlačenja granica.

¹⁴ Ovde se čini da Gržinić nailazi na probleme sa takozvanim spekulativnim obrtom, te posebno sa “plošnom ontologijom” (*flat ontology*) objektno orijentisane ontologije. Međutim, njene primedbe o savremenoj spekulativnoj filozofiji nisu dovoljno jake za konstituisanje homologije između samo-spekulativnog (bivšeg) Zapada i reformizma spekulativnog obrta hijerarhijske (zapadnjačke) metafizike. Političke implikacije ove korelacije nisu analizirane u ovoj knjizi, što je potencijalno šteta jer Gržinić pozdravlja ono što zove “novim nedoličnim (*indecent*) materijalizmom”.

kojeg čine samo-perpetuirajući multipliciteti. Gržinić tvrdi da se ovaj 'prazni formalizam' prevodi u "totalni susret kapitalizma i stvarnosti" (str. 34), što je pokret koji autorka opisuje sintagmom "stvarnost je stvarnost". Značenje ove 'terminalne očiglednosti' (*terminal obviousness*, str. 37) se reflektuje na tvrdnju da su suvremene demokratije uhvaćene u statičnoj dijalektici "između nule i večnosti" (*zero and infinity*). Kasnije u knjizi, Tatlić takođe referira na istu dijadu i tvrdi da dok "nula" stoji uz nelimitiranost konstituirajućeg ponavljanja kapitala, "večnost" stoji uz dekonstituirajuću dimenziju ponavljanja. (str. 293). Stoga, s obzirom da je depolitizacija izdignuta na pijedestal i skrivena (meta)ideologija, "nula" stoji uz politiku TINA, (TINA je akronim za *There is no alternative / Ne postoji alternativa*, pr. pr.), a "večnost" označava obrnutu svedopuštenost (*all-permissiveness*); ali pod uvetom da je depolitizacija ustoličena i skrivena (meta) ideologija. Ova statična dijalektika donosi osećaj viška prisutnosti sveta – postmodernističku političku neutralnost.

Ovde se kristalizuje predlog o nužnosti repolitizacije stvarnosti. Da bi se to uradilo, kapitalizam i stvarnost moraju biti razvedeni. Ali, s obzirom na to da nacionalna država upravlja biopolitikom i s obzirom na to da Gržinić tvrdi da se nalazimo u režimu ratne države (*war-State*), koji korespondira nekropolitici i njenom postmodernom fašizmu, individua – ne generalizovana *dividua* iz kontrolisanog društva – je ta figura koja biva restorirana i adresirana kroz teorije koje opravdavaju smrt i koje kritikuju istu normalizaciju nametanja smrti. Dakle, tu postoji paralela koja otežava i angažuje uključenu političku subjektivnost koja egzistira u kontekstu rata protiv tzv. "ratne države". Ako uistinu živimo u ratnoj državi, dok u isto vreme evropska politička racionalnost perpetuira samo-upravljanje (*self-governmentality*) pojedinca, upravljanje sobom i njegoa ideologija ohrabriranja treba da bude izmeštena iz registra bilo koje racionalnosti. Kao što Tatlić kasnije tvrdi, "samo-upravljanje treba da bude viđeno kao refleksija načina na koji poredak depolitizira koncept društvenog" (str. 193) U slučaju srednje i (jugo)istočne Evrope, transfer tranzicijskog u neoliberalni prostor potčinjava društvo 'turbo-realizmu'. To znači da individualno-centrična agenda postmodernog fašizma – kao inkubator deideologizovane politike štednje – "transformiše depolitizovane pojedince u totalitarne, psihotične i narcisističke entitete koji su samo oblici ponavljanja samih sebe." (Gržinić, str. 72). Na ovaj je način *in/dividua* pretvorena u puku refleksiju poretka.

Ako je bilo šta moguće, onda post-tranzicijski turbo-realizam označava normalizaciju ponavljanja nelimitiranosti kapitala. Njegova agenda biva lako prihvaćena zato što (post-tranzicijski turbo-realizam, pr. pr.) vidi samog sebe kao nastavak (formi) liberalnog humanizma, a ne njegovog sadržaja – privatizacije. Kako Gržinić primećuje, ne moramo ići u region srednje i (jugo)istočne Evrope da bi ovo videli: istočna Nemačka je očigledan, ali lako odbačen primer nelimitiranog širenja kapitala. Ako je nelimitiranost kapitala osigurana manjkom limita kapitala, onda krah neoliberalizma "nije njegov kraj, nego nastavak". (str. 46)

Sve ovo vodi ka središnjoj tezi koju iznosi Gržinić: balans između istočne i zapadne Evrope danas "više nije pitanje opozicije, nego ponavljanja" (str. 58) – isti balans je dizajniran na temelju ponavljajućih ekonomskih krahova koji čine logičan prerogativ liberalnog humanizma. Logika ponavljanja je konstitutivna za nekropolitičku ratnu državu: umesto jedinstva kapitala i moći karakteristične za nacionalnu državu, ratna država funkcioniše kroz simultano suvlasništvo kapitala i moći. (str. 66) Ovo suvlasništvo ima moć da reprodukuje formu ratne države čiji aparatusi egzistiraju samo da bi održavali iluziju socijalne harmonije, a ne da bi se brinuli o životima populacije koja se smatra onom pravom da sastavlja naciju. Ukratko, ratna država je novi i generalizovani Malthus (poznat po eseju o principima stanovništva gde tvrdi

da su ljudi osuđeni na bedu i siromaštvo ukoliko se ne preduzmu mere ograničenja porasta stanovništva, pr. pr.).

Ono što naglašava važnost kritičke analize agende ratne države je nasleđe postmodernog fašizma. Da bi se ovo utvrdilo, nužno je videti da identitetske politike ne pripadaju samo polju postmodernog fašizma, nego i da su sadržane u procesu racijalizacije, a to je ono što Gržinić primećuje. Rasizam je identitetska politika i *vice versa*. “Racijalizacija funkcioniše kao klasifikatorska matrica koja zadržava monopol na klasifikaciju” (str. 97), a sve ovo biva racionalizovano kroz proces ekspanzije kapitala. Upravo zato što je rasizam inherentan procesu tranzicije od nacionalne države u ratnu državu, danas se moramo kritički pozabaviti savremenim oblicima, tj. internom strukturom ovih procesa – racijalizacijom, konstitutivnom za kapital sam. (str. 107–108) Ova tranzicija označava diferencijalni tretman ‘univerzalne’ figure građanina koja služi za razdvajanje biopolitičkog građanstva srednje i (jugo)istočne Evrope od nekropolitičkog građanstva pripisanog izbegličkim populacijama.

Cela ova teorija je iznesena u poglavlju 7, “Sadržaj, forma, ponavljanje” (“Content, Form and Repetition”). Ovde se život, smrt i umetnost prepliću u ‘forenzici’. Gržinić, dakle, iznosi tezu da racijalizacija razvija rasistički temelj za organizaciju umetnosti i rada u širem kontekstu “novih formi eksploatacije i eksproprijacije”. Ove su forme integrirane u kulturu istraživanja (*research*), te u suvremenu umetnost na tri načina: prvo, kroz menadžment života od biopolitike do nekropolitike; drugo, na razini ideološke transformacije (vidi dole); treće, od strane kapitalizma koji reformira Državu u rasni entitet. S obzirom na to da je racijalizacija infiltrirana i u bazu i u superstrukturu (u kontekstu opšte podele rada i umetnosti, kulture i kuriranja) “postaje mogućim za režim da prostorno i vremenski reintegriše svoje transgresije kao simbole svoje funkcionalnosti.” Nekropolitika je napokon nadmašila modu: defekti su postali efekti.

Nekrofilna perverzija racijalizacije je formalizovana u dijadi ‘prazne forme’ (plus njena normalizacija) i njenog ‘abnormalnog sadržaja’. Gržinić ovo zove performativnim ponavljajućim mehanizmom. (str. 136) Ako je (terminalno očigledan) sadržaj stvarnosti formalizovan kao što jeste – kroz celi spektum abnormalnosti i monstroznosti, na razini ‘forme’ ova je abnormalnost normalizovana što čini njen sadržaj – bilo koji sadržaj – suvišnim. “*Sadržaj je abnormalan, a forma je normalna.*” Ideologija se od, *podruštvovljenog (socialized)* sadržaja, fokusirala na individualizirano znanje; tu je direktno asimilirana. Ovo je razlog zašto se čini da je ideologija postala potpuno transparenta, providna, te zašto monstrozni sadržaj stvarnosti i svakodnevnog života postaje suvišan. Način na koji je forma prezentovana kroz ideološku transparentnost – transparentnost koja je zaslepljujuća u istoj meri u kojoj je okrenuta prema sebi – čini mogućim normalizaciju manjka sadržaja (str. 139) što ideologiju pozicionira kao direktno zakačenu za formu. (str. 145) Ovo je razlog zašto se forma/formiranje uprizoruje kao društveno, dok se sadržaj uprizoruje kao prazan i kao, najblaže rečeno, anti-društven.¹⁵ Stoga, ako želimo da konceptualizujemo društveno kao ideološko, problem je u tome da ispred sebe nemamo nikakav sadržaj – forma se uprizoruje kao ekstra-ideološka, ali i društvena u punom kapacitetu.

¹⁵ Ako čitamo ‘sadržaj’ kao ‘ljudsko’ turobne konsekvence ove teorije postaju više nego teorijske apstrakcije.

4. ...do diferencijacije

Drugi deo knjige, koji je napisao Tatlić, bavi se gotovo u potpunosti konsekvencama gore iznesene ideološke supozicije, tj. supozicije ideologije. Kako neoliberalna hegemonija vlada u nekropolitičkoj eri? Da bi odgovorio na ovo pitanje, Tatlić se hvata u koštac sa “post-liberalnim prefiksom globalne hegemonije.” (str. 164)¹⁶ U tom smislu dobijamo nekoliko oznaka o tome čime će se baviti taj deo knjige; 1) da detektuje neoliberalne načine kapitalizma u terminalnoj, iako najoptimizovanijoj fazi; 2) da detektuje mogućnosti za formaciju “političkog subjekta u tendencijama koje priznaju političku moć kao funkciju proizvodnje razlikovanja, distanci i antagonizama [...] na temelju konstrukcije druge vrste kontradikcija i asimetrija” (str. 169); 3) te kritički adresira problem rasizma kao ideologije. (str. 175)

Jako je važno napomenuti da je ovaj drugi deo knjige logičan nastavak prvog dela u kojem se Gržinić bavi analizom formalizacije biopolitike kao zapadne epistemologije. Upravo zato što “kapitalizam i/ili globalni kapitalizam [...] funkcioniše primarno kao moć (ili imperijalni diskurs) Prvog sveta kapitala” (str. 166), Zapad ima epistemološki monopol na definisanje univerzalnih principa globalizma. Prihvatajući rasizam i subsekventno racijalizaciju kao krajnji oblik svog samoodržanja, globalni kapitalizam klasifikuje svaku populaciju unutar vodeće bio-nekro mreže.

Ako se politički svet posle 11. 9. 2001. transformisao u neoliberalni *Neoneconomicon*, isti svet “štednje” se posle 2008. ideološki reorganizovao na način da je zamenio pozicije tlačitelja i tlačnog. Ovo važi uglavnom za Prvi svet, s obzirom na to da je zamena ovih pozicija uglavnom već normalizovana u istočnoj Evropi još od 1989. godine. Da bi se analizirala ova zamena pozicija, nužno je uspostaviti diferencijaciju “između diskursa moći i društva” – između forme i sadržaja – na način da se oni koji vladaju razinom forme eksponiraju kao isti oni koji odbijaju da priznaju postojanje ove diferencijacije (str. 167), te kao oni koji odbijaju biti deo *bilo kakvog* sadržaja.

Postojanje ove opozicije već označava potrebu za konstrukcijom teorijskog otpora. Teorijsko razotkrivanje nekrogeopolitičkog-unilateralizma koji formalizuje i normalizuje režime smrti, paradoksalno rezultira upravo u reaktualizaciji sastava triju svetova koji ova teorijska analiza u principu, te kao njen krajnji cilj, želi da razotkrije. Čini se da je ovo rezultat pozivanja na dekolonijalne teoretičare poput Anibala Quijana i Santiaga Castro-Gómeza, kao i na Lópeza Petita od strane Gržinić. Stoga, te na osnovu svega rečenog, pojavljuje se formula novog racijaliziranog sveta: Prvi svet minus drugi svetovi. (str. 172) Dekolonijalna teorijska bitka koja traje tako biva definisana kao bitka političkih subjektiviteta za demonopolizovanje “prava na definisanje značenja diferencijacije”. (str. 178)

Dolazeći do ovog zaključka, Tatlić objašnjava što podrazumeva pod jazom između politike i ideologije.¹⁷ U tom smislu, autor tvrdi da je formula demokratija-kapitalizam dizajnirana kao *su-konstitutivna* za kapitalističku transgresiju i procese njene normalizacije. (str. 182) A ova normalizacija služi održanju kapitalističke demokratije. Sve ovo stvara tačku konvergencije između slobode i kapitala. Tatlić ovu jednakost u edukativnom maniru elaborira u *passage*-u koji obrće logiku političke racionalnosti: “Nisu racionalistički kvaliteti ti koji su pripisani efektu političkog procesa, nego je destrukcija političkog procesa taj kvalitet koja se pretvara u

¹⁶ Bilo bi od velike pomoći da je termin ‘prefiks’ konceptualizovan i zasebno elaboriran, što je nešto što Tatlić nije učinio.

¹⁷ Opet, esencijalno je diferencirati meta-teorijski između toga šta ovaj jaz znači za srednju i (jugo)istočnu Evropu koja se još nalazi u rascepu između nošenja sa konsekvencama primitivne akumulacije i liberalne evrocentrične modernosti.

inkubator racionalističkih kvaliteta.” (str. 186) Konsekventno, na terenu ‘post-ideološkog’ tržišta, odnos između tlačitelja i tlačenog postaje apolitičan. A ovo je razlog zašto sam pre tvrdio da ova knjiga nije ‘kritika’, nego projekat uništenja nekropolitike.

Analiza koju ova knjiga sadrži ima jedan cilj: artikulirati moći potlačenih da *performiraju diferencijaciju* da bi njome proizveli otpor. U ovome, ova knjiga nije toliko kritika represije koliko je negativna teorija oslobođenja. Levica, u tom smislu, treba pristup diferencijaciji, tj. treba ideologiju. Ova tvrdnja, dakako, ne predstavlja ništa novo onima koji se pozicioniraju na levisi. Ono što je ovde novo je fokus na središnju ulogu koju razumevanje smrti ima za proces rekonstrukcije ideologije i to do one mere do koje ideologija biva shvaćena kao preduslov za dekolonijalnu diferencijaciju i proizvodnju otpora evrocentričnom rasizmu (i/ili racijalizatorskoj ratnoj državi).

Tražena ideologija je, stoga, ona koja će da funkcioniše kroz borbu za politiku u domenu moći (str. 191), a ne u domenu tržišne demokratije. Ako je neka strategija anti-kapitalizma i oslobođenja već upisana u tržišnoj demokratiji, onda se ona svodi na ‘čisto ništavilo’. Reflektujući dijadu forma-sadržaj koju je artikulirala Gržinić, Tatlić tvrdi da je “količina forme kreirana tako da proizvodi ekvivalenciju količini sadržaja.” (str. 190) Samo moć diferencijacije može da oslobodi potrebnu ideologiju. U ovom kontekstu, diferencijacija postaje politička moć sama po sebi.

Sve ove hipoteze zapravo žele da dokažu da post-liberalni konsenzus, kada je uparen sa racionalizatorskim pristupima smrti i evrocentričnim rasizmom/racijalizacijom, završava jedino u ideologizovanju depolitizacije. Tekst knjige tako dalje tvrdi da znamo što je komodifikacija i kako je “interpretirana kao partikularni zalag individualnog oslobođenja” (str. 193); ono što trebamo (i što nam fali) je teorija koja objašnjava da je ono što neoliberalna globalizacija nameće, politizacija “specifičnih varijacija života u biološkom, kulturološkom i ekonomskom smislu.” (str. 194) Ista globalizacija ne organizuje, dakle, društvenu agendu, nego organizuje diferencijaciju i raskole unutar života samog. U ovom smislu, nekropolitika nije samo razlog koji instituirala smrt kao zalag protekcije ratne države, ona je “proto-politički konstrukt koji nanosi smrt unutar imperijalne globalne impozicije jedne partikularne agende Prvog sveta.” (str. 195) Stoga, Tatlić na bazi nadgradnje Mbembea koju je elaborirala Gržinić, predlaže svoju *proxy* definiciju nekropolitike: “Nije epistemološka hegemonija i kapitalistička ideologija ta koja politizira nekropolitiku, nego je *vice versa*.” (str. 195) Nekropolitika je, stoga, pretvorena u *automaton* koji pokreće kapitalizam. Ovo je rat diferencije života protiv diferencijacije ideologije.

Tamo gde nas je Gržinić ostavila sa teorijom “raspuštanja” (*unrestraintment*) Tatlić nastavlja sa “nelimitacijom” (*non-limitation*). Neoliberalizam se, tako, uprizoruje kao novi *apeiron*: novo nelimitirano. Isto kao i kod Empedokla, čini se da neoliberalizam, tj. kapitalizam postaje tako efemeran da izmiče svakoj teoriji. Osnažen svojom nekropolitičkom fazom, neoliberalizam transformiše nelimitiranost u nelimitiranu represiju. (str. 196) Konsekventno, on izjednačava potencijalnu nelimitiranost društvenih borbi samo sa nelimitiranošću kapitalističke eksploatacije. (str. 203) Na kraju, “narodni potencijal za slobodu biva izjednačen sa potencijalom legitimizacije nelimitiranosti kapitala.” (str. 206) Ovo znači da, dok je moć prazni formalizam, politička moć vladanja biva prevaziđena (tako da je zanemarena, pr. pr.) (str. 197) Stoga, stara opšta volja (koja mora postati izvor i temelj svakog prava, pr. pr.) *postaje jedno* sa kapitalom; postaje sila koja ujedno može da definiše granice političkog legitimiteta i legitimnost nečijeg života. Kao što tvrdi López Petit, “Društveni ugovor postaje osobni ugovor.” (str. 290) Ali, ovde takođe dolazi do *degeneralizacije* volje: ona postaje oružje samo-upravljanja

(*self-governmentality*) koje opsceno zaboravlja da je država postala jedno sa tržištem. Što više paradigmatični građanin tone u privatno samo-upravljanje, to više in/dividualizam postaje politički potencijal sam po sebi. (str. 205) Ako je posledica degeneralizovane volje generalizovana depolitizacija, onda se ovde radi o novom obliku rekolonizacije (str. 213) ili možda čak, samo-rekolonizacije. Upravo zato što dekolonijalne borbe – dok god ih ne možemo izjednačiti sa tržišnim demokratijama, ne štite nikakve slobode, dakle humano, dekolonijalnost dobija aureolu anti-humanističkih borbi. Ovo objašnjava što to znači kada kapitalizam otme humanizam. Do one mere do koje dekolonijalni otpor evrocentričnom rasizmu biva odbačen, ratna država i njena identitetska politika postmodernog fašizma konvergiraju u “rasnu državu” (*racial-State*) koja monopolizuje samu definiciju ljudskog (str. 218) i odbacuje dekolonijalnost. Svi ovi uvidi izmiču svetu koji je još uhvaćen u post-kolonijalni kriticizam.

Ono što ostaje za reći je to da tužna, užasna istorija čovečanstva danas obručke prihvata nekrofilni nagon i legitimira ga kao svoj *Neonecromicon*. Nekropolitika je istorizacija biopolitike koja je postala suvišna. Kako tvrdi Gržinić, racijalizacija je ultimativna forma rasizma koji je danas institucionalizovan i normalizovan kao supra-ideološki sadržaj. Prema Tatliću, ova institucionalizacija i normalizacija predstavlja “licemerje u procedurama institucionalizacije sekularizma” (str. 236) koje se između ostalog reflektuje kroz duple standarde Evropske unije u tretmanu imigranata. U registru političkog racionalizma Evropske unije ovo licemerje se brani “ohološću nulte tačke” kolonizatora (njegovom animalnošću): oni koji nameću klasifikacije sami ne mogu biti klasifikovani. Sve ovo vodi do perpetuacije i dalje ideologizacije nelimitiranosti kapitala i od njegovog odvajanja od istorizacije. S obzirom na sve ovo, proto-dekolonijalni infant koji je prihvatio logike nekro-kolonizatora, teško da može proizvesti politički antagonizam. Umesto individualne slobode, ako postoji neko oslobađanje, dolazi do impozicije kolonijalnog načina moći koji funkcioniše na temelju arbitrarnosti, raspuštenosti, nelimitiranosti i, na kraju, ponavljanjem: kombinacija svega ovoga garantuje širenje “rasnih ideologija modernosti” (str. 243) i normalizaciju nekropolitike. Na koji način? Tako što se kapitalistička eksploatacija predstavlja kao proces ostvarenja sloboda. (str. 244)

Nakon što je aistorijska žudnja za slobodom-kao-kapitalom proizvedena, ista žudnja postaje centralna za automatizaciju samo-kolonizacije. Bez obzira na to ko preuzima odgovornost za interiorizaciju ove žudnje, jasno je da samo-kolonizovani subjektivitet više ne predstavlja političku formu perspektive liberalne modernosti: ovaj subjektivitet sam od sebe briše demarkacijske crte i limite diferencijacije unutar i izvan političkog. Trenutna dominantna automatizovana forma kolonijalnosti prihvata limitacije “zapadnog historijskog registra” (str. 262) i perpetuiru njegovu ulogu u “istorijskoj kolonizaciji”. Dolazimo do onoga što se može nazvati “beskrajnom tranzicijom” (vidi str. 249, 253, 255). Potčinjeni beskrajnoj transformaciji u nove kapitalističke subjektivitete (a ovo su subjektiviteti samo u onom smislu u kojem su prihvatili svoju desubjektivizaciju kao politički prerogativ), oni koji su eksploatisani, kako Tatlić sugerise, ne samo da su deprivirani jer pružaju otpor subjektivaciji i njenoj moći historizacije – koja oponira nekropolitici – nego su deprivirani i od specifične forme istoriziranog rezentimana. (str. 267) Dihotomija između vladajućeg i vladanih “zapravo je reorganizovala i normalizovala sam koncept represije” – definišući represiju u preduslov mogućnosti sticanja privilegija. (str. 270) Ovo je vladajućem obezbedilo privilegiju da definiše sebe kao temelj post-ideološkog: tako da identitetski fašizam (Berardi) biva automatski apsolviran.

Ova perversija je tako vrtoglava da se čini nevinom: upravo na isti način na koji je Gržinić upotrebila egzemplarni slučaj Bivšeg Zapada (*Former West*) da dokaže da njegova (re)invenција služi Zapadu da se prikaže kao nevinna žrtva svoje modernosti, isto tako Tatlić tvrdi da oni

dominantni delovi sveta koji su najodgovorniji za globalnu nejednakost “reinventiraju sebe kao žrtve” (str. 289). Stoga, sve ‘nove’ žrtve bivaju upotrebljene za normalizaciju nekropolitičke paradigme na svim frontovima: istorije, teorije, politike i života. U momentu u kome nekropolitika uspeva politički da izbriše smrt, prema smrti se odnosi nepolitički. Gledajući iz opscene perspektive identitetnog fašizma, pitanje da li je smrt nekropolitika postaje pitanje teorijskog ukusa i ličnog izbora.

Želio bih da zaključim ovaj tekst sa par smelih misli o ovoj hrabroj knjizi. Kao prvo, kao što je naglašeno ranije, ova knjiga paradoksalno uprizoruje ono što želi da uništi: bipolarnost evrocentričnog projekta. Iako ne obeshrabruje upotrebu teorija svetskih sastava, knjiga završava odbacujući neke od binarnosti koje tu istu teoriju podržavaju. Ipak, ova knjiga je manje pokušaj ponavljanja starih binarnosti nego što je njihovo uprizorenje u njihovom punom kapacitetu i obimu i to u onom smislu/kapacitetu koji konceptualna analiza još nije dosegla.

Kao drugo, i kao bitnije, s obzirom na to da je nekropolitika fenomen koji se istražuje uglavnom kroz optiku kritike neoliberalizma, čitaoca može iznenaditi manjak analogija sa Marksom. Jednostavno rečeno, tamo gde je Marks prepoznao proizvodnju rezervnom vojskom radne snage, Gržinić je, pominjući usputno Marksa, prepoznala nešto što se lako može nazvati rezervnom vojskom mrtvih / onih koji će biti izloženi smrti. Ova analogija nije legitimizovana, niti je konceptualizovana.

Kao treće, s obzirom na to da je ova knjiga politički angažovana ka nudenju ruta bega i konstrukcija prognostičkih formula, prilično je čudno da Malthusianizam nije nigde pomenut.

Nije li nekropolitika oblik društvene kontrole i demografske manipulacije? Istina, autori nigde manifestno ne spominju da su pisali genealošku istoriju nekropolitike i liberalizma – oni odmah počinju sa kritikom politika štednje i privatizacije koje datiraju puno pre 2008. godine. Kako autori tvrde, “mi vidimo liberalizam danas kao integralni deo kapitalizma i njegove strukture moći koja ne mari puno za konstruiranje ozbiljnog apologetskog narativa.” (lična komunikacija sa autorima, 19. 01. 2015) Ali, specifičnija studija liberalizma u srednjoj i (jugo) istočnoj Evropi možda može da razotkri apologetske narative, posebno s obzirom na to da je nakon 1989. komunizam transformisan u socijalnu demokratiju, te da je onda ista demokratija skrivena pod parolom ‘liberalizma’ (te demokratije). Teoretizacija liberalnog opravdavanja nekropolitike – “tradicije to je samo smrt” – mogla bi da proizvede veliki uvid u glorifikaciju nekropolitike kao jedinog terminalnog ‘izlaza’ iz komunizma, kao što bi možda doprinela i suspenziji trajuce nostalgije za etnocentričnim oblicima komunizma.

Iznosim ove predloge čitaocima *Nekropolitike, racijalizacije i globalnog kapitalizma* samo da bih naglasio koliko je još rada potrebno na onome što sam nazvao početkom *Neoneconomicon*, koji je nova slika zakona mrtvih: ili, u korelaciji sa ovom knjigom, prazni formalizam današnjeg kapitalizma. Jednostavno rečeno, ova studija koju su proizveli Gržinić i Tatlić govori nam da se oni koji žele da odbrane sadržaj života moraju odupreti formi smrti u koju upravo bivamo uokvireni. Kada bi to bila stvarno samo smrt, onda ovaj *Neoneconomicon* ne bi bio potreban. Ako je politički racionalno i egzistencijalno smisljeno braniti život koji je izvan smrti, a ne obrnuto, što je zapravo smrt *pre* nekropolitike, onda sigurno treba više da analiziramo umiranja a manje kritike življenja. Ove bi analize proizvele političke temelje za diferencijaciju ne života, nego politike života, te bi proizvele otpor ponavljanju monstrozne racionalnosti koja od svojih subjekata zahteva automatsko potčinjavanje neoliberalnom *Neoneconomiconu*.

prevod Šefik Tatlić
redakcija Marina Gržinić, Šefik Tatlić i Sanela Nikolić